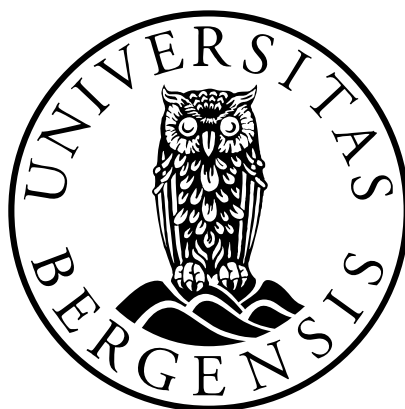

Menneskehandel ved tvangsarbeid etter straffeloven § 257

*Grensedragningen mellom tvangsarbeid og
sosial dumping*

Kandidatnummer: 6

Antall ord: 12 696

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.12.2020

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Oppgavens tema og problemstilling.....	1
1.2	Aktualitet.....	1
1.3	Bakgrunn.....	2
1.3.1	Menneskehandel.....	2
1.3.2	Sosial dumping.....	3
1.4	Metode.....	4
1.5	Avgrensning.....	5
1.6	Fremstillingen videre.....	5
2	Historisk utvikling av § 257.....	6
3	Menneskehandel ved tvangsarbeid.....	10
3.1	Kjernen i straffebudet.....	10
3.2	Lovens vilkår.....	11
3.2.1	Handlingen.....	11
3.2.1.1	«tvinger».....	11
3.2.1.1.1	Avsluttende om vilkåret «tvinger».....	19
3.2.1.2	«utnytter».....	19
3.2.1.3	«forleder».....	23
3.2.2	Tvangsmiddelet.....	25
3.2.2.1	«vold».....	25
3.2.2.2	«trusler».....	27
3.2.2.3	«misbruk av sårbar situasjon».....	28
3.2.2.3.1	«misbruk».....	28
3.2.2.3.2	«sårbar situasjon».....	29
3.2.3.4	«annen utilbørlig atferd».....	33
3.2.3	Utnyttelsesformålet.....	36
3.2.3.1	«arbeid».....	36
4	Grensen mot sosial dumping.....	38
5	Litteraturliste.....	40

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema og problemstilling

Denne oppgaven handler om menneskehandel, og er en rettsdogmatisk analyse av innholdet i straffeloven § 257; lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven – strl.). Jeg vil i oppgaven ha et særlig fokus på inngangsvilkårene i bestemmelsens innledning i første ledd, i lys av vilkåret «arbeid» som utnyttelsesformål, jf. første ledd bokstav b.

Den overordnede problemstillingen for oppgaven er hvor grensedragningen for tvangsarbeid etter strl. § 257 første ledd bokstav b må trekkes, herunder den nedre grensen mot sosial dumping.

1.2 Aktualitet

Menneskehandel er en stadig voksende industri på verdensbasis, og anses som verdens nest største illegale industri¹. Regjeringer har betegnet menneskehandel som vår tids slaveri², og FN har anslått at nærmere 2,5 millioner mennesker fra 127 forskjellige land antas å være ofre for denne industrien.³ Kordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) har fremlagt at det bare i Norge er antatt at ca. 300 personer blir utsatt for menneskehandel årlig⁴, og det er siden 2003 avsagt 47 fellende dommer på området per 2019.⁵ 11 av disse dommene gjelder utnyttelse til tvangsarbeid eller tvangstjenester.⁶

Det er med andre ord lite rettspraksis på område, og en må regne med en del mørketall, ettersom man er avhengig av å komme i kontakt med mulige ofre gjennom offentlige etater. Mange som befinner seg i en mulig situasjon for menneskehandel vil naturlig nok vegre seg for å kontakte myndighetene av ulike grunner som frykt for represalier fra arbeidsgiver, trusler mot familie, manglende tiltro til offentlige instanser eller frykt for å miste sin økonomiske inntekt. Likevel tilsier tallene at det er snakk om en omfattende industri, internasjonalt og i Norge.

---

¹ Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011), s. 6.

² Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel, (2016), s. 4.

³ UN News (2008).

⁴ Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel, (2016), s. 7.

⁵ KOM (2018), s. 4.

⁶ Ibid.

Et eksempel på en slik situasjon forekom senest sommeren 2020 der det ble en nyhets sak rundt polske jordbærplukkere som hadde kommet til Norge for å tjene penger. Dette var en jobb hvor de var lovet bedre lønn enn de kunne få gjennom annet arbeid i hjemlandet Polen. Det viste seg imidlertid ikke å være tilfellet. Da arbeidstilsynet kom på kontroll, fikk jordbærplukkerne beskjed om å lyve til kontrollørene og si at de tjente 130 kroner dagen, og kun jobbet seks timer hver dag. Jordbærplukkerne valgte likevel å fortelle til arbeidstilsynets kontrollører at de jobbet betydelig mer og på akkord. Det kom frem at enkelte av arbeiderne kun fikk betalt 27 kroner dagen i snitt, langt under minstelønnen på 130 kr og jobbet opp mot 10 timer dagen. Ved intervju med reportere ønsket ikke jordbærplukkerne å bli avbildet eller fremstå med navn, i frykt for å bli gjenkjent og banket opp når de kom tilbake til Polen. Saken viser hvor aktuell problemstillingen er i dagens samfunn, og behovet for å avklare regelverket nærmere.⁷

1.3 Bakgrunn

1.3.1 Menneskehandel

Menneskehandel som begrep har ingen legaldefinisjon i norsk rett, utover de vilkårene som må være innfridd for at noen kan dømmes etter strl. § 257.

En naturlig språklig forståelse av menneskehandel tilsier organisert handel med mennesker, der mennesker anses som en vare som kan selges og utnyttes av andre.

Menneskehandel innebærer at barn, kvinner og menn utnyttes etter vilkårene i § 257, som har følgende ordlyd:

«Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd tvinger, utnytter eller forleder en person til [...]

b) arbeid eller tjenester, herunder tigging,

[...] straffes for menneskehandel med fengsel inntil 6 år».

---

⁷ Frifagbevegelse (2020).

Menneskehandel etter § 257 er en krenkelse av menneskers verdighet og integritet, og bryter med grunnleggende menneskerettigheter som forbudet mot slaveri og tvangsarbeid, retten til frihet og sikkerhet, retten til respekt for privatliv og familieliv, retten til ytringsfrihet og forbudet mot misbruk av rettigheter i henholdsvis EMK art. 4, 5, 8, 10 og 17 jf. Lov 21. Mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven - mrl).

1.3.2 Sosial dumping

Slik oppgaven legger opp til, må det trekkes en grense mellom tvangsarbeid og det som omtales som sosial dumping. Begrepet sosial dumping er ikke brukt i lovverket, men er snarere et populistisk uttrykk som benyttes mye i mediebransjen. Begrepet brukes gjerne for å skildre situasjoner med press på lønns- og arbeidsvilkår, samt brudd på skatte- og trygdelovgivning.⁸ Kjennetegn på sosial dumping strekker seg fra lav lønn, lange arbeidsdager, dårlige HMS-standarder til kummerlige boligforhold.⁹ Det er altså tale om situasjoner med dårligere vilkår for arbeidstakeren, sammenlignet med det som er normalt for denne typen arbeid. Begrepet sosial dumping knytter seg normalt til utenlandske arbeidere som jobber i Norge, der det er disse som får vesentlig dårligere arbeidsvilkår sammenlignet med norske arbeidstakere.

Sosial dumping kan være lovlig der det ikke foreligger gjeldende tariffavtaler som fastlegger minstelønn for arbeidere på enkelte områder. Her kan arbeidsgiver gi svært lave lønnsvilkår, uten å stå i fare for å sanksjoneres. Likevel kan lovlig sosial dumping medføre et negativt omdømme for bedrifter.

Sosial dumping kan også være ulovlig, fordi bl.a. lønn og arbeidsforhold kan være i strid med regler i tariffavtale, arbeidsmiljøloven eller utlendingsloven. Arbeidsmiljøloven: lov 17. Juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven – aml.), legger f.eks. føringer for arbeidstid. Tilfeller som bryter med disse føringene vil kunne medføre straffeansvar etter aml. § 19-1 og er derfor et tilfelle av ulovlig sosial dumping. Arbeidsmiljøloven inneholder forøvrig ingen regler for minstelønn, da dette er noe som skal forhandles frem mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. Imidlertid følger lønnsvilkår som regel av gjeldene tariffavtaler på arbeidsplassen som er forhandlet frem mellom arbeidsgiver og en

---

⁸ SNL (2019).

⁹ Arbeidslivet (2012).

arbeidstakerorganisasjon på vegne av arbeidstaker.¹⁰ Dersom lønninger er under minstelønnen som er fremsatt i den aktuelle tariffavtalen vil dette kvalifisere som ulovlig sosial dumping.

Sosial dumping kan altså omfatte både lovlige og ulovlige tilfeller, men befinner seg i det nedre sjiktet av arbeidslivskriminalitet og når ikke opp til terskelen for menneskehandel etter strl. § 257. Dette skyldes at sosial dumping ikke innebærer bruk av tvangselementer til et bestemt utnyttelsesformål, slik straffeloven § 257 legger opp til.

Det vil i det følgende være de mer alvorlige tilfeller av sosial dumping som omtales i oppgaven, både lovlige og ulovlige, der lønninger og arbeidsforhold er vesentlig dårligere sammenlignet med situasjonen for norske arbeidstakere. Det er disse tilfellene som grenser oppad mot menneskehandel, der menneskehandel regnes som den mest alvorlige formen for arbeidslivskriminalitet.¹¹

1.4 Metode

Den største utfordringen i oppgaven har vært å trekke en klar grense mellom tvangsarbeid og sosial dumping. Det finnes svært lite rettspraksis å se til når det gjelder menneskehandel generelt, og enda mindre når det kommer til menneskehandel med tvangsarbeid som utnyttelsesformål, i motsetning til utnyttelsesformål som prostitusjon eller seksuelle tjenester. For enkelte vilkår i § 257 har det vært krevende å utpensle innholdet, fordi det ikke har eksistert en eneste dom som eksplisitt omhandler det angitte vilkåret. Da har jeg valgt å se til tilgrensende områder med tilhørende rettspraksis, for å finne en rettesnor for hvordan vilkåret må forstås. Det har også vært aktuelt i enkelte tilfeller å se til rettspraksis om menneskehandel med andre utnyttelsesformål, enn tvangsarbeid. Videre har det vært krevende å trekke frem en rettsregel for menneskehandel ved tvangsarbeid, fordi domstolene er relativt sparsomme med å utbrodere om vurderingene av de ulike vilkårene og hvor den nedre grensen må gå. Videre har det vist seg at vurderingen er svært avhengig av konkrete og individuelle forhold, og at retten ved flere anledninger foretar overlappende vurderinger av vilkårene, som gjør det vanskelig å trekke en klar grense for hva som kan omtales som menneskehandel ved tvangsarbeid.

---

¹⁰ Ofstad (2014), s. 18.

¹¹ Fafo-rapport 2019:35 (2019), s. 48.

1.5 Avgrensning

I oppgaven avgrenses det mot å benytte kilder som er eldre enn 20 år, utover enkelte rettsavgjørelser. Begrunnelsen for dette er at kildene ikke vil ha samme relevans for oppgaven ettersom rettsutviklingen har vært stor fra 90-tallet og til begynnelsen av 2000-tallet, og fordi samfunnsutvikling i denne overgangen har gått i retning av et større fokus på tvangsarbeid og menneskehandel generelt. Enkelte internasjonale kilder vil trekkes kort frem for å belyse forståelsen og bakgrunnen for den norske bestemmelsen om menneskehandel i § 257.

Forsøk på menneskehandel, straffefritaksgrunner eller konkurrens blir ikke behandlet i det følgende. Det tas heller ikke nærmere stilling til grov menneskehandel etter strl. § 258, utover enkelte dommer som kan kaste lys over forståelsen av § 257. Videre vil jeg ikke behandle medvirkning til menneskehandel etter § 257 annet ledd, og heller ikke tilfeller av menneskehandel mot barn etter bestemmelsens tredje ledd.

1.6 Fremstillingen videre

Jeg vil i det følgende først gjennomgå den historiske utviklingen knyttet til bestemmelsen om menneskehandel, for å danne bakteppe til dagens bestemmelse og for å vise hvorfor rettskilder knyttet til den gamle menneskehandelbestemmelsen er viktig i den kommende drøftelsen. I del tre vil jeg gå nærmede inn på kjernen i § 257, og gjennomgå alle vilkårene som er nødvendig for at menneskehandel skal kunne foreligge. Etersom fremstillingen av § 257 blir lang, vil jeg forsøke i del 4 å samle hovedlinjene hva gjelder grensen mellom tvangsarbeid og sosial dumping.

2 Historisk utvikling av § 257

Som presentert i kap. 1.3.1 vil den som ved «*vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd tvinger, utnytter eller forleder*» en person til «*arbeid*» dømmes for menneskehandel etter § 257 første ledd bokstav b.

For å forstå innholdet av dagens § 257, er det viktig å være seg bevist den historiske utviklingen av menneskehandelbestemmelsen og bakgrunnen for denne. I det følgende vil jeg derfor gjennomgå hvordan bestemmelsen har oppstått, og den videre utviklingen av bestemmelsen i en kronologisk rekkefølge.

13. Desember 2000 undertegnet Norge «Protokoll om å hindre, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn», herunder Palermoprotokollen, som utfyller og supplerer FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet som ble signert på samme tid.

På tidspunktet protokollen ble undertegnet, hadde Norge ingen selvstendig bestemmelse som rettet seg mot menneskehandel. I stedet hadde vi flere ulike bestemmelser som kunne benyttes på handlinger som ble gjennomført i forbindelse med menneskehandel.¹²

Undertegnelsen av palermoprotokollen forpliktet Norge til å «forebygge og bekjempe» menneskehandel, «beskytte og bistå» ofre for menneskehandel og «fremme samarbeid mellom statsparter» som har undertegnet avtalen, jf. artikkel 2. Dette skulle gjennomføres bla. ved at Norge måtte «vedta de lover og treffe andre tiltak som er nødvendig» for å kriminalisere de lovbrudd som protokollen lister opp, jf. artikkel 5. punkt.1 jf. artikkel 3. Avtalens ikrafttredelsesdato ble satt til 25. desember 2003, og danner bakteppet for den norske straffebestemmelsen om menneskehandel.

Straffebudet mot menneskehandel ble tilført den daværende straffelov: Lov 22. Mai 1902 nr. 10, med lov 4. juni 2003 nr. 78 om endringer i straffeloven mv. Straffebudet ble plassert i § 224 hvor «*den som ved, vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnytter*» noen til «*tvangsarbeid*», eller som «*forleder en person til å la seg bruke til slike formål*» ble straffet med «*fengsel inntil 5 år*». Bestemmelsen var i all hovedsak lik som

---

¹² Ot.prp. nr.62 (2002-2003), kap. 6.4.1., s. 57.

dagens § 257, med unntak av ordlyden «tvangsarbeid» kontra «arbeid» i bokstav b, og vilkåret «tvinger» innledningsvis i første ledd.

Videre strekker den norske bestemmelsen i § 224 seg lenger enn palermoprotokollen, ettersom den også rammer den som selv står for utnyttelsen og ikke bare bakmennene.¹³ Det norske straffebudet er heller ikke begrenset til grenseoverskridende organisert kriminalitet, men rammer også menneskehandel og utnyttelse som utelukkende har tilknytning til ett land.¹⁴

Straffebudet i § 224 ble ytterligere tilføyd ved lov. 30. juni 2006 nr. 48 om endringer i straffeloven, da vilkåret «herunder tiggning» ble tatt med i bokstav b). Bakgrunnen for dette var at Lov 31. mai 1900 nr. 5 om Løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap ble opphevet ved lov 21. desember 2005 nr. 131, slik at alminnelig tiggning da ble avkriminalisert.¹⁵ Bokstav b i § 224 ble derfor utvidet slik at det fantes en klar hjemmel for å kunne straffe tiggning, og den som utnytter eller forleder noen til slik virksomhet.

Ved Lov 20. Mai 2005 nr. 28 om straff, ble straffeloven fornyet og bestemmelsen om menneskehandel ble da plassert i § 257. Den nye bestemmelsen i § 257 videreførte innholdet i straffeloven 1902 § 224 første til tredje ledd, men økte strafferammen fra fem til seks års fengsel. Grovhetsalternativet i § 224 fjerde ledd ble ved lovendringen videreført i en selvstendig bestemmelse i § 258.

Ved videreføringen ble det foretatt enkelte språklige justeringer i § 257 første ledd, ved at alternativet «tvinger» ble tatt med som et selvstendig vilkår i innledningen, på lik linje med «utnytter eller forleder». Videre ble «tvangsarbeid eller tvangstjenester, herunder tiggning» endret til «arbeid eller tjenester, herunder tiggning». Det følger av forarbeidene at justeringene ikke skulle innebære noen realitetsendring, og kun var ment for å tydeliggjøre at også «prostituasjon kan ha elementer av tvang i seg».¹⁶ Disse endringene tredde først i kraft 1. oktober 2015, som medfører at saksforhold som fant sted før endringer vil bedømmes etter § 224 i straffeloven 1902, jf. strl. § 3.

---

¹³ Ot.prp. nr.62 (2002-2003), første spalte s. 62.

¹⁴ HR-2017-1124-A.

¹⁵ Matningsdal (2020), pkt. 2.3.2.

¹⁶ Ot. prp. nr.22 (2008-2009), kap. 16.5: merknad til §257 Menneskehandel, s. 421.

I dommen inntatt i HR-2017-1124-A uttalte Høyesterett at endringen språklig sett innebærer en «utvidelse av straffebudets rekkevidde, siden «tvang» da ikke lenger er en nødvendig komponent for å kunne domfelle etter første ledd bokstav b». Høyesterett påpeker imidlertid i dommen at det er klart at det fremdeles må foreligge et element av tvang for at arbeidsutnyttelse skal kunne rammes som menneskehandel.¹⁷

Som følge av Høyesteretts uttalelse i dommen reiste departementet spørsmål om § 257 burde endres, slik at ordlyden i bokstav b ville bli «tvangsarbeid eller tvangstjenester» som i den gamle straffeloven 1902.¹⁸

Flere av høringsinstansene støttet forslaget bl.a. fordi det ville være i tråd med palermo-protokollen som benytter disse begrepene, at det ville synliggjøre tvangselementet i større grad, samt at det å «forlede» noen til «arbeid» synes å gi en ordlyd som går lenger enn lovgivers intensjon.¹⁹

Det var også flere innvendinger mot en slik endring. Bla. fordi det ville være overflødig og forvirrende å «tvinge» noen til «tvangstjenester», men også fordi endringen kan medføre en hevet terskel for hva som anses som menneskehandel til arbeid og tjenester ettersom det blir et krav om dobbelt tvang.²⁰ Dessuten mente mange av høringsinstansene at det forelå god forutberegnelighet knyttet til den nåværende bestemmelsen.

Departementet påpekte avslutningsvis at dagens bestemmelse måtte tolkes innskrenkende på bakgrunn av HR-2017-1124-A, og at det av pedagogiske hensyn burde gjeninnføres «tvangsarbeid eller tvangstjenester» som vilkår i § 257 første ledd bokstav b. Vurderingen av «tvinger» og «tvangsarbeid» skulle videre være sammenfallende, slik at terskelen for tvang ikke ble hevet utover dagens krav.²¹

Det er imidlertid ikke inntatt noen endringer vedrørende strl. § 257 i Lov 19. Juli 2020 nr. 81: Endringslov til straffeloven mv. Uten at dette er kommentert nærmere, tolkes avgjørelsen som

---

¹⁷ HR-2017-1124-A, avsnitt 15.

¹⁸ Prop. 66 L (2019-2020), kap. 7.2.2., s. 62.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid., s. 63.

at lovgiver har ment at dagens ordlyd gir tilstrekkelig forutberegnelighet, og at avgjørelsen er tatt bl.a. for å hindre at lovteksten skal gi et signal om et dobbeltkrav for tvang. Til tross for avgjørelsen i HR-2017-1124-A, står dermed straffeloven § 257 uendret med «arbeid og tjenester» som vilkår i bokstav b.

3 Menneskehandel ved tvangsarbeid

Den videre fremstillingen i dette kapittelet tar for seg vilkårene for menneskehandel i § 257 første ledd med tvangsarbeid som utnyttelsesformål.

3.1 Kjernen i straffebudet

Bestemmelsen om menneskehandel er oppført i straffelovens kapittel om «vern av den personlige frihet og fred», og «retten til det frie valg» er det godet lovgiver i hovedsak ønsker å ivareta ved denne bestemmelsen.²² Den høye strafferammen for menneskehandel tilsier at brudd på § 257 innebærer at lovgiver anser menneskehandel for en alvorlig krenkelse av et sentralt retts gode. Kjernen i hva som omhandler menneskehandel, de objektive strafferettslige vilkårene, følger av straffeloven 2005 § 257 første ledd. Her fremgår at:

«Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd tvinger, utnytter eller forleder en person til [...]

b) arbeid eller tjenester, herunder tigging,

[...] straffes for menneskehandel med fengsel inntil 6 år».

Bestemmelsen oppstiller tre typer vilkår som må være oppfylt for å dømmes for menneskehandel. Disse vilkårene innebærer i korte trekk at det må foreligge en *handling* som er utført med et bestemt *utnyttelsesformål*, og denne handlingen må være gjennomført ved bruk av et *tvangsmiddel*. Disse hovedvilkårene gjennomgås nærmere nedenfor.

---

²² Rt. 2006. s. 111, avsnitt 25.

3.2 Lovens vilkår

3.2.1 Handlingen

Vilkåret om handling peker på hvilken type handling som må være foretatt for at menneskehandel skal foreligge. Bestemmelsen lister opp tre alternative vilkår for handling, som er henholdsvis «tvinger», «utnytter» eller «forleder». Spørsmålet blir dermed hva som nærmere ligger i disse vilkårene.

Videre har lovgiver lagt til grunn at dersom noen av tvangsmidlene «utnytter» eller «forleder» er benyttet, er det uten betydning at offeret for menneskehandel har samtykket. Dersom et slikt samtykke foreligger, vil ikke dette anses som et reelt samtykke til de handlingene fornærmede har blitt utsatt for.²³ For vilkåret «tvinger» må reservasjonen sies å allerede ligge innbakt i ordlyden til vilkåret, fordi vilkåret fordrer at fornærmede handler i strid med egen vilje. Hva gjelder forledelse, er det klart at en ikke kan samtykke til å bli lurt ettersom det vil gå på tvers med hele karakteristikken ved vilkåret. Når det gjelder vilkåret «utnytter», åpner ordlyden i prinsippet for at fornærmede kan samtykke til slik utnyttelse, uten at det strider med vilkåret. Lovgivers reservasjon mot samtykke fra fornærmede vil derfor ha størst selvstendig betydning i tilknytning til vilkåret «utnytter».

Alternativene «tvinger», «utnytter» og «forleder» vil i det følgende klarlegges ytterligere for å komme nærmere grensedragningen mellom tvangsarbeid og sosial dumping.

3.2.1.1 «tvinger»

Alternativet «tvinger» er det første alternative handlingsvilkåret i § 257. Spørsmålet er hva som ligger i vilkåret om tvang, hvilke former for tvang og hvor grov denne tvangen må være for å omfattes av bestemmelsens virkeområde.

Etter en alminnelig språklig forståelse vil alternativet «tvinger» tilsi at man får en annen til å gjennomføre noe mot sin vilje, f.eks. ved å gå inn i et arbeidsforhold ufrivillig.

---

²³ Ot.prp. nr.62 (2002-2003), s. 61.

Tvang etter § 257 kan forekomme på ulike vis, både gjennom fysisk og psykisk påvirkning fra gjerningspersonen.²⁴ Dersom fornærmede har gjennomført handlingen basert på sin frie vilje uten noen form for ytre press, vil tilfellet falle utenom bestemmelsens virkeområde. Tilfellet kan derimot falle inn i kategorien sosial dumping, ettersom ofre for sosial dumping ofte har inngått mindre gunstige arbeidsavtaler i tråd med avtalefriheten og slik sett av egen fri vilje. Til tross for at det kan foreligge tilsvarende forhold ved sosial dumping, slik som kummerlige boforhold og lange arbeidsdager, vil ikke dette kvalifisere til tvang etter lovens forstand. Ordlyden avgrenser derfor isolert sett mot sosial dumping.

Alternativet «tvinger» ble tilføyd § 257 ved den nye straffeloven av 2005, for å eksemplifisere at også prostitusjon kan ha elementer av tvang ved seg. Tvangselementet i bestemmelsen har dermed fått et selvstendig vilkår, men språkendringen var ikke ment å skulle medføre noen realitetsendring.²⁵ Ettersom vilkåret er såpass nytt, finnes det ingen domsavsigelser som direkte utpensler innholdet og grensedragningen av vilkåret. Det vil derfor i det følgende tas støtte i tilgrensende lovgivning og rettspraksis, samt rettspraksis tilknyttet den gamle straffeloven av 1902 og vilkåret «tvangsarbeid».

Forarbeidene tilknyttet den tidligere straffelov av 1902 har uttrykt følgende om forståelsen av tvang etter tvangsbestemmelsen i § 222, tilsvarende dagens § 251; «tvangsvilkåret innebærer at det må øves et slikt trykk på fornærmede at han forholder seg i overensstemmelse med gjerningspersonens vilje i strid med sin egen.²⁶ At fornærmede handler i strid med egen vilje, men derimot i tråd med gjerningspersonen, f.eks. arbeidsgiver, vil dermed falle inn under vilkårets omfang.

Enhver form for motstrid vil imidlertid neppe nå opp til terskelen for vilkåret, ettersom enkelte former for «tvang» vil anses for mild, og enkelte slike handlinger må kunne sies å følge naturlig av arbeidsforholdet. Sagt på en annen måte: ethvert tilfelle av press eller instruksjoner kan ikke anses som «tvang» i strafferettslig forstand.

En må f.eks. kunne si at arbeidsgiver har en viss instruksjonsmyndighet som kommer naturlig av stillingen, og som er nødvendig for at jobben skal utføres.

---

²⁴ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 134.

²⁵ Ot.prp. nr.22 (2008-2009), s. 421.

²⁶ Ibid., s. 134.

Dersom arbeidstaker tar for mange pauser i løpet av en arbeidsdag i strid med arbeidsavtalen, må arbeidsgiver kunne instruere om at færre pauser tas, og om evt. konsekvenser dersom dette ikke følges opp. Her kan det tenkes at arbeidstaker ikke har lyst til å gjøre dette, og slik sett i mild grad handler i strid med egen vilje til fordel for arbeidsgiver, ved å ta færre pauser. Men eksempelet kan neppe anses som tvang i relasjon til § 257 og vilkåret «tvinger». Det kan tenkes at lettere former for tvang som følger av en naturlig instruksjonsmyndighet, kan gjøre at tilfellet faller utenfor den nedre grensen for tvangsarbeid. Tvangen må da være av en viss styrke, og av en slik karakter at det ikke er naturlig i relasjonen, for å omfattes av § 257.

I Rt. 2012 s. 1175 U ble § 224 i straffeloven 1902 vurdert i forbindelse med en fengslings sak, der den tiltalte var siktet for å ha utnyttet sine egne barn til tigging og/eller annet tvangsarbeid i Norge. I dommen er det sitert direkte fra lagmannsrettens avgjørelse når det kommer til lovforståelsen av bestemmelsen. Retten uttalte da et lignende synspunkt som nevnt i avsnittet over; «selv om det tas utgangspunkt i at det ikke skal stilles for strenge krav til den tvangen som må foreligge, og at det således skal lite til for å konstatere en eller annen form for press, må det også foreligge en nedre grense for hva som etter omstendighetene kan anses som tvang. Herunder må det også foreligge en grense mellom press som i lovens forstand må rubriseres som tvang, og press som følger av foreldrenes alminnelige myndighet til å organisere familiens hverdag».²⁷

Det skal sies at dommen gjaldt mindreårige, og at det der følger et noe mildere krav til tvangen som utøves. Det er i slike situasjoner nok at det er utvist «en form for press fra gjerningspersonen» overfor den mindreårige. Likevel vil dommen kaste et lys over den nedre grensen for tvang, ettersom Høyesterett vektlegger uttalelsen i den senere dommen inntatt i Rt. 2013 s. 39 A som også gjaldt mindreårige, og uttaler at lovforståelsen i Rt. 2012 s. 1175 U ikke var uriktig. Uttalelsen må kunne sies å ha betydning for den mer generelle forståelsen av vilkåret «tvinger», fordi det som nevnt tidligere kan foreligge naturlige former for press i tråd med myndighetsutøvelse fra arbeidsgiver og andre overordnede. Dommen kan dermed tas til inntekt for at ulike former for press som følger naturlig av enkelte stillinger, faller utenfor den nedre grensen for tvang.

Videre må uttalelsen fra Rt. 2012 s. 1175 U forstås dithen at terskelen for vilkåret «tvinger» ikke er høy. Terskelen må igjen ses i lys av at dommen omhandlet mindreårige, men vil

---

²⁷ Rt. 2012 s. 1175, i lagmannsrettens dom gjengitt i avsnitt 27.

likevel ha overføringsverdi til normaltillfellene da en for høy terskel vil medføre at klare tilfeller av tvangsarbeid vil falle utenom bestemmelsens virkeområde, i strid med lovens formål. Denne forståelsen harmonerer også godt med forarbeidsuttalelsen nevnt innledningsvis i kapitlet, om at det må foreligge handlinger fra fornærmede i strid med fornærmedes egen vilje, som ikke setter en urimelig høy terskel.

I Rt. 2011 s. 1317 A gjaldt saken utpressing etter strl. § 226 og vilkåret «tvunget». En mann ble her lurt til å tro at hans datter hadde høy narkotikagjeld, som ville medføre at hun ble drept dersom den ikke ble nedbetalt. I frykt for datterens liv, ble faren «tvunget» til å betale datterens påståtte gjeld. Det ble lagt til grunn at det var frykten for datteren, og ikke farens frie vilje som gjorde at han betalte pengene til den tiltalte.

Førstevoterende uttaler i dommen om vilkåret «tvang», at slik tvang «foreligger der gjerningspersonen ved rettstridig adferd skaper et press på fornærmede som er bestemmende for vedkommendes handlingsvalg. Tvang vil kunne foreligge selv om fornærmede rent faktisk har mulighet til å trosse presset, men opplever at konsekvensene av dette gjør det påkrevd å la være».²⁸ Uttalelsen fordrer at det er rettstridig atferd fra gjerningspersonen som medfører press på fornærmede, herunder tvang. Uttalelsen indikerer videre at det ikke må være umulig for fornærmede å handle i strid med det gjerningspersonen forsøker å påtvinge, for at vilkåret kommer til anvendelse.

Selv om dommen omhandler § 226 er den illustrerende for tilfeller som rammes av menneskehandel, ettersom «tvunget» og «tvinger» er vilkår som må forstås på samme måte etter sammenhengen i lovverket. Da det lite rettspraksis knyttet til § 257 å støtte seg på, vil slutningene fra dommen kunne tillegges større vekt enn normalt.

Dommen kan følgelig sies å utpensle innholdet «tvinger», utover det som fremgår av den generelle uttalelsen i forarbeidene til straffeloven 1902. Frykt for konsekvenser som motivasjon vil etter dette kunne regnes som tilstrekkelig tvang for at vilkåret i § 257 anses oppfylt, dersom frykten har opphav i gjerningspersonens handlinger og handlingene bevisst er rettet mot fornærmede for å fremkalle slik frykt.

---

²⁸ Rt. 2011 s. 1317 A, avsnitt 17.

I dommen HR-2017-1124-A var det tale om to tiltalte som drev hvert sitt gartneri, og gjennom flere år hadde utnyttet indiske sesongarbeidere slik at det ble ansett for grov menneskehandel, etter straffeloven 1902 § 224 første ledd bokstav b.

Høyesterett tolker i dommen ordlyden «tvangsarbeid», og forstår dette som et sterkt uttrykk ettersom tvangselementet gir inntrykk av fysisk og psykisk press. Imidlertid kan ikke alle former for press omfattes, men de som er såpass kraftige at det gjør at offeret mister evnen til å handle på fri vilje og i realiteten ikke har noe annet valg enn å arbeide.²⁹ Både situasjoner hvor det er umulig å bryte ut, men også der dette ville være uforholdsmessig byrdefullt for offeret, er omfattet av vilkåret.

I dommen trekkes det frem at internasjonale kilder som palermoprotokollen og Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel gir liten veiledning og ingen definisjon av hva som ligger i begrepet «tvangsarbeid».³⁰

Det følger imidlertid av ILO-konvensjon nr. 29 om avskaffelse av tvangsarbeid fra 1930 artikkel 2 nr. 1 at tvangsarbeid må forstås på følgende vis:

«For the purposes of this Convention the forced or compulsory labour shall mean all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself voluntarily.»

Sentralt for forståelsen av «forced labour» synes å være elementet av frivillighet og om det er fremsatt mulige negative konsekvenser for offeret dersom arbeidet ikke blir utført, altså trusler om represalier o.l.

Denne definisjonen benyttes videre i protokoll til ILO-konvensjon nr. 29 fra 2014 med referanse til menneskehandel, se artikkel 2. nr. 1, som også er kommentert av FNs kontor for narkotika og kriminalitet (UNODC) i en rapport om menneskehandel.³¹

Definisjonen er av FNs menneskerettskomité omtalt som veiledende ved tolkning og anvendelse av forbudet mot tvangsarbeid i SP artikkel 8 nr. 3, jf. mrl. vedlegg 6, og EMD har

---

²⁹ HR-2017-1124-A, avsnitt 25.

³⁰ Ibid., avsnitt 29.

³¹ FN-rapport 2015 (UNODC), side 30-32.

tatt utgangspunkt i definisjonen ved tolkningen av EMK artikkel 4 om tvangsarbeid i plenumsdommen *Van der Musselle mot Belgia*,³² som senere er gjentatt i andre dommer.³³

EMD har i *Chowdury mfl. Mot Hellas* uttrykt at det ikke er avgjørende om offeret frivillig har kommet inn i arbeidsforholdet, dersom arbeidsforholdet opprettholdes med tvang etter inngåelsen.³⁴

Basert på gjennomgangen av nasjonale og internasjonale kilder, uttaler Høyesterett at spørsmålet om det foreligger menneskehandel ved tvangsarbeid avhenger av en helhetsvurdering av hvert konkrete tilfelle. I vurderingen skal det ses hen til Arbeids- og boforhold, sanitære forhold, graden av bevegelsesfrihet og isolasjon, maktbruk, ulike former for underordnings- eller avhengighetsforhold, og om fornærmede er mindreårig eller voksen.³⁵

Pressmidlene som er benyttet overfor fornærmede kan både være fysiske, psykiske, implisitte eller eksplisitte, og kan videre fremstå som utpressing.³⁶ Som eksempel trekkes frem at fornærmede «må tåle elendige arbeids- og lønnsvilkår for å unngå at arbeidsgiveren varsler politiet eller utlendingsmyndighetene om ulovlig opphold eller andre forhold som vil gi arbeidstakeren vanskeligheter». Det samme gjelder dersom arbeidsgiver holder tilbake lønn, slik at fornærmede ikke har mulighet til å organisere sin egen hjemreise, eller mister opptjent lønn ved å reise.³⁷

Høyesterett kom frem til, «under noe tvil», at de tre fornærmede i saken var utnyttet til menneskehandel gjennom sitt arbeid på gartneriene. I begrunnelsen er det lagt vekt på at de tre fornærmede var utsatt for «meget tyngende arbeids- og livsforhold, og hadde liten reell handle- og bevegelsesfrihet». De tre var uten kunnskaper om det norske språk eller samfunnsforhold, og hadde nesten ingen andre bekjente i Norge. Arbeidsgiver sørget for innlosjeringen og at arbeiderne hadde mat, og ingen av de tre hadde egne penger. Ettersom de tre var inneforstått med ulovligheten ved ordningen, ville det å trekke norske myndigheter inn

---

³² *Van der Musselle mot Belgia*, avsnitt 32.

³³ HR-2017-1124-A, avsnitt 32.

³⁴ *Ibid.*, avsnitt 33.

³⁵ *Ibid.*, avsnitt 35.

³⁶ *Ibid.*, avsnitt 35.

³⁷ HR-2017-1124-A, avsnitt 35.

i situasjonen medføre stor risiko for de tre arbeiderne. Det forelå altså et sterkt avhengighetsforhold mellom de tiltalte og de tre fornærmede i saken.³⁸

Til tross for at arbeiderne i flere år gikk frivillig inn i et arbeidsforhold med de tiltalte, ble forholdet likevel ansett for tvangsarbeid ettersom det forelå et slikt press på arbeidene at de ikke kunne komme seg ut av situasjonen frivillig. Grunnen til dette var at arbeidsgiver hadde en kontroll over arbeidstakerne ved å oppbevare deres pass, ordne med flybilletter og hjemreisedato, samt at arbeiderne ikke ville få utbetalt lønning dersom de ikke fullførte arbeidsperioden.³⁹

Basert på disse tvangselementene ble de to tiltalte dømt for grov menneskehandel etter straffeloven 1902 § 224 bokstav b, da utnyttelsen foregikk over lang tid og ga betydelig økonomisk avkastning. Straffen ble satt til tre år og to måneder for den ene, og fire år og seks måneder for den andre.

I dommen inntatt i Rt. 2013 s. 39 A var det spørsmål om de to tiltalte kunne dømmes for menneskehandel ved tvangsarbeid etter straffeloven av 1902 § 224 bokstav b, for å ha fraktet mindreårige fra Litauen til Norge og tvunget dem til å begå omfattende tyverier. Anken til Høyesterett gjaldt bl.a. spørsmål om uriktig lovanvendelse for § 224.

Høyesterett la etter sin vurdering til grunn av lagmannsretten ikke hadde lagt til grunn uriktig forståelse av begrepet «tvangsarbeid» i rettsbelæringen som ble benyttet i underretten. Rettsbelæringen kan derfor utdype forståelsen av innholdet og rekkevidden til «tvangsarbeid», herunder tvangselementet, og i sin tur vilkåret «tvinger».

I rettsbelæringen ble problemstillingen formulert som «hvorvidt de fornærmede hadde mulighet til å komme frivillig ut av situasjonen, eller ikke».⁴⁰ Vurderingen skulle videre gå på om fornærmede «objektivt sett var i en tvangssituasjon» slik at det eventuelle subjektive ønsket eller forsøket på å komme seg ut av situasjonen ikke var avgjørende. Videre blir det

---

³⁸ Ibid., avsnitt 47.

³⁹ Ibid., avsnitt 48.

⁴⁰ Rt. 2013 s. 39 A, avsnitt 30.

også i denne dommen lagt til grunn at det ikke foreligger noe vilkår om at det er «umulig eller svært vanskelig» å komme seg ut av situasjonen for fornærmede.⁴¹

Etter dommens uttalelser må det kunne legges til grunn at vilkåret «tvangsarbeid» beror på en vurdering av om det foreligger en form for press eller tvang fra arbeidsgiver mot fornærmede, objektivt sett.

I den konkrete vurdering ble det lagt vekt på at de fornærmede ikke hadde et reelt valg mtp. å komme seg ut av arbeidsforholdet, ettersom de verken kunne snakke norsk eller hadde egne penger. Dermed forelå et avhengighetsforhold mellom fornærmede og de to tiltalte. Det forelå også en frykt hos de fornærmede om at de kunne bli etterlatt dersom de ikke stjal nok på vegne av tiltalte.⁴² Vilkårene for menneskehandel ved tvangsarbeid ble ansett oppfylt og de to tiltalte ble derfor dømt for menneskehandel etter § 224, med straff på henholdsvis fem år, og fire år og seks måneder.

Dommen TEMSI-2015-105939 ble avsagt ved Eiker, Modum og Sigdal tingrett. Dommen har følgelig noe lavere rettskildemessig vekt enn de to foregående Høyesterettsdommene. Dommen vil imidlertid bidra til å klarlegge innholdet av vilkåret «tvinger» ved hjelp av rettens tolkning av «tvangsarbeid».

Dommen gjaldt en mann som fungerte som mellommann mellom utenlandske sesongarbeidere og norske gårdsarbeidere. Han var tiltalt for utnyttelse av ansatte til menneskehandel ved tvangsarbeid etter straffeloven 1902 § 224 fjerde ledd, jf. første ledd bokstav b.

Retten la til grunn gjengivelsen av rettsbelæringen fra Rt. 2013 s. 39 A mtp. hvordan vilkåret «tvangsarbeid» skulle forstås. På den bakgrunn ble det lagt til grunn at «de fornærmede ikke har hatt noe valg med hensyn til å avslutte arbeidsforholdet før utløpet av oppholdsperioden. De var prisgitt tiltaltes velvilje for å kunne reise tilbake før tiden og befant seg i en tvangssituasjon på grunn av det avhengighetsforholdet som besto mellom dem og ham».⁴³

---

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid., avsnitt 34.

⁴³ TEMSI-2015-105939, side 12 avsnitt 10 (Eiker, Modum og Sigdal tingrett).

Dette avhengighetsforholdet var bl.a. basert på at tiltalte oppbevarte arbeidernes pass, flybilletter og bankkort, at de var gitt arbeidskontrakter på norsk som de ikke forstod innholdet av, og fordi tiltalte sto for all kontakt med norske myndigheter. Den tiltalte sto videre for transport til arbeidsplassen, samt kost og losji.

Tiltalte ble følgelig dømt for menneskehandel ved tvangsarbeid etter § 224, med en straff på fem års fengsel.

3.2.1.1.1 Avsluttende om vilkåret «tvinger»

I tilknytning til tvangselementet er det uttrykt i forarbeidene at arbeidstaker må ha kommet frivillig inn i arbeidsforholdet, og/eller kan komme seg ut av det. Dersom slik frivillighet ikke foreligger, har arbeidsforholdet karakter av tvang.

Fra rettspraksis ser en at det i tvangselementet ligger en form for press som medfører at fornærmede mister evnen til å handle med sin frie vilje. Dette kan skyldes bl.a. mulige negative konsekvenser ved å handle andreledes, tap av lønn eller tap av jobben. Om det foreligger et slikt tvangselement må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle, hvor en ser til arbeidsforhold, bosituasjon, lønnsituasjon, muligheten til å reise hjem, fornærmedes språkkunnskaper, samt nettverk i landet for å nevne noe. Av betydning vil være om det foreligger et avhengighetsforhold mellom fornærmede og gjerningspersonen, basert på de foregående momentene.

3.2.1.2 «utnytter»

Det andre alternative handlingsvilkåret etter § 257 er vilkåret «utnytter». Spørsmålet er hvor grov denne utnyttelsen må være for å innfri vilkåret, og hvor grensen går mellom de situasjonene som faktisk må anses som utnyttelse og de situasjoner der arbeidstaker ikke er særlig begeistret over situasjonen.

En alminnelig språklig forståelse av vilkåret «utnytter» tilsier at man bruker en annen til sin fordel, på en slik måte at det går utover fornærmede på negativt vis.

I forarbeidene til bestemmelsen er det uttalt at det kan være snakk om både en direkte eller indirekte økonomisk fordel for utnyttaren, eller å oppnå en fordel som følge av en viss

posisjon i et bestemt miljø eller gjentjenester.⁴⁴ Penger, materielle goder, tjenester og maktposisjoner som resultat av utnyttelsen er dermed klart omfattet av vilkåret, men hvor betydelig slike fordeler må være er mer uklart.

I Rt. 2013 s. 39 A var det spørsmål om to tiltalte kunne dømmes etter menneskehandelbestemmelsen, for å ha fraktet fire mindreårige fra Litauen til Norge og tvunget dem til å utføre omfattende tyverier, slik at de tiltalte fikk en betydelig økonomisk fordel. I dommen uttalte Høyesterett i tilknytning til vilkåret «utnytter» etter strl. 1902 § 224, at «dersom partene er likeverdige, f eks at de deler utbytte likt, eller tar like stor risiko, så foreligger det som regel ikke noen utnytting. Poenget er at det må foreligge et visst misforhold mellom den som utnytter og den som blir utnyttet. Det må være et misforhold mellom de tiltalte og de fornærmede for å konstatere utnytting».

Etter dette kan en si at størrelsen på fordelene i form av penger, materielle goder, tjenester eller maktposisjoner ikke er det avgjørende, snarere må det foreligge et misforhold mellom partene for å kunne si at den ene har utnyttet den andre i tilknytning til § 257.

I den konkrete dommen gikk misforholdet ut på at de mindreårige stjal på vegne av de tiltalte, til deres økonomiske fordel. Det fremgår av saksforholdet i lagmannsretten at de fornærmede overlot alt av tyvegods til de to tiltalte, og det tolkes dermed slik at de heller ikke fikk noen form for betaling for jobben. De fire fornærmede hadde heller ikke penger til mat eller andre utgifter, og heller ikke et sted å bo. De var derfor helt økonomisk avhengige av dem.⁴⁵

På bakgrunn av disse momentene var det et klart gap mellom de fornærmede og de tiltalte i saken, ettersom de var avhengig av de tiltalte og fordi det var de fornærmede som tok risikoen ved å stjele. Tiltalte var videre de som nøt godt av tyveriene ettersom mesteparten av utbyttet havnet hos dem. Disse momentene taler for at utnyttelsen var grov, noe som også må ses i lys av at de fornærmede var under 18 år. Høyesterett har nemlig fastslått at «det skal mindre til for at utnytting av personer under 18 år skal rammes av bestemmelsen»,⁴⁶ og har sin begrunnelse i at misforholdet som regel vil være større i slike tilfeller. Terskelen for utnyttelse er dermed noe lavere for barn enn for fornærmede over 18 år. Momentene fra dommen vil likevel ha betydning for den generelle forståelsen av vilkåret «utnytter».

---

⁴⁴ Ot.prp. nr.62 (2000-2003), s. 97.

⁴⁵ Rt. 2013 s. 39 A, avsnitt 32.

⁴⁶ Ibid., avsnitt 29.

Rt. 2015 s. 810 A er illustrerende hva gjelder maktbalansen mellom den som utnytter og selve offeret. I dommen hadde en 56 år gammel mann utnyttet en kvinne til prostitusjon, slik at han oppnådde en direkte økonomisk fordel og var følgelig tiltalt for menneskehandel etter straffeloven 1902 § 224. Til tross for at dommen gjaldt prostitusjon som utnyttelsesformål og ikke tvangsarbeid, har dommen likevel verdi ettersom det også her foreligger utnyttelse i lovens forstand. Mannen hadde utnyttet kvinnen underveis i ekteskapet, men også etter at de gikk fra hverandre. Kvinnen led av psykisk sykdom som medførte at hun derfor bodde i et bokollektiv for personer med psykiske lidelser, som hadde døgkontinuerlig tilsyn. Hun hadde flere ganger vært innlagt på psykiatrisk avdeling, enkelte ganger under tvang. Kvinnen led videre av alkoholisme som hadde vedvart siden tenårene, og som ble regnet som en del av hennes sykdom av fagkyndige.⁴⁷ Mannen var klar over kvinnens psykiske helsetilstand samt hennes stoffmisbruk, og utnyttet situasjonen til sin fordel ved gjentatte ganger å forgripe seg på kvinnen, samt å legge til rette på en kynisk måte for salg av seksuelle tjenester til andre menn over internett. Utnyttelsen lå i at kvinnen på grunn av sin psykiske helsetilstand ikke klarte å motsette seg handlingene som tiltalte la til rette, og at han derfor kunne få betaling fra andre for å selge kvinnens kropp.

Begge dommene som trekkes frem ovenfor gir ganske klare eksempler på de mer grove tilfeller av utnyttelse. Likevel tilsier uttalelsene i dommene at det er nok med et visst misforhold mellom fornærmede og gjerningsmannen for å konstatere utnyttelse, og taler for at det ikke bare er de mer grove formene som skal omfattes av vilkåret «utnytter». Så lenge gjerningsmannen drar fordel av et slik misforhold mellom de to, må tilfellet omfattes av vilkåret. Men også her må det trekkes en nedre grense hva gjelder utnyttelse i lovens forstand.

Vilkåret «utnytter» er særlig egnet til å vise grensedragningen mellom sosial dumping og tvangsarbeid etter § 257. F.eks. vil det finnes en rekke tilfeller der arbeidere får mye mindre betalt enn det som er vanlig for den gitte type tjeneste, men hvor lønnsnivået likevel ikke er så lavt at det vil kvalifisere til utnyttelse i lovens forstand. Selv der hvor arbeidsgiver tjener mye mer enn den ansatte og står i en betydelig mektigere posisjon, slik at det reelt sett foreligger et misforhold mellom de to.

Som eksempel kan det være snakk om et lønnsnivå som Ola Nordmann aldri ville vært fornøyd med, men som utgjør en stor forskjell for mange utenlandske arbeidere som kommer

---

⁴⁷ Rt. 2015 s. 810 A, avsnitt 12.

fra fattige kår. Akkurat hvor grensedragningen skal gå mellom utnyttelse etter § 257 og hva som faller inn under sosial dumping er ikke gitt. Men selv om utenlandske arbeidere vil kunne godta langt dårligere lønnsvilkår og andre forhold enn den gjengse nordmann, kan vi ikke godta hva som helst. Lønninger langt under tariffnivå i kombinasjon med dårlige arbeidsforhold, boforhold, uten mulighet til å slutte i arbeidet o.l. vil trolig rammes av bestemmelsens vilkår. Avgjørende vil som regel være om noen av tvangsmidlene i bestemmelsen er benyttet i kombinasjon med utnyttelsen, og om fornærmedes situasjon på en eller annen måte er misbrukt. Vilkåret «utnytter» står seg slik sett ikke alene.

Et godt eksempel på en sak der en ser både den konkrete vurderingen av «utnytter», samt samspillet mellom de ulike vilkårene i § 257, er dommen LB-2014-9300-1 fra Borgarting lagmannsrett. I dommen var det tale om to gjerningspersoner som var tiltalt etter strl. 1902 § 224 første ledd bokstav b, for ved misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig adferd å ha utnyttet to personer til tvangsarbeid eller å ha forledet dem til å la seg bruke til dette formål. De tiltalte hadde fått de to fornærmede til å bo og jobbe som au pairer hjemme hos seg selv, samt å arbeide i deres matbutikk Rema 1000. Spørsmålet knyttet seg til om forholdene rundt denne situasjonen kvalifiserte til utnyttelse ved tvangsarbeid.

I tilknytning til vurderingen av vilkåret «utnytter» uttalte retten følgende: «Anvendt på denne saken foreligger utnyttelse og misbruk av en sårbar situasjon dersom de fornærmede i hjemmet arbeidet langt mer enn 30 timer i uka uten å få særskilt betalt for det. De tiltalte har da i realiteten skaffet seg gratis hushjelp, noe som åpenbart er en økonomisk fordel. Videre foreligger misbruk og utnyttelse dersom de fornærmede jevnlig utførte noe som må karakteriseres som ordinært arbeid i Rema-butikken, og uten å få betalt for det. De tiltalte drev butikken på franchisebasis, noe som innebærer at gratis eller svært billig arbeidshjelp i butikken innebar en tilsvarende økonomisk fordel for dem selv i form av spart lønn og arbeidsgiveravgift dersom det ble betalt svart lønn».⁴⁸

De kom frem at det forelå en maktubalanse mellom tiltalte og fornærmede, basert på bosituasjonen som gjorde det vanskelig for de fornærmede å sette grenser for hvor mye de

---

⁴⁸ LB-2014-9300-1, Bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for tiltalebeslutningen post I a og b, avsnitt 27 (Borgarting).

skulle jobbe, samt at det var inngått en spareavtale mellom en av de tiltalte og fornærmede som innebar at tiltalte tok hånd om deler av fornærmedes lønn.

Videre ble det bevist utover enhver rimelig tvil at de fornærmede jobbet mer enn 30 timer i uken, uten å få tilstrekkelig vederlag. Dette gjaldt både som au pair i tiltaltes hjem, samt som butikkarbeider i deres Rema 1000-butikk. Dette ble også ansett som en klar økonomisk fordel for de tiltalte, og det ble dermed konstatert utnyttelse overfor de fornærmede. De tiltalte ble imidlertid frikjent for tiltalen om menneskehandel, ettersom de fornærmede hadde en reel mulighet til å komme seg ut av arbeidsforholdet, ved bl.a. å endre vertsfamilie.

Det kunne som følge ikke påvises at utnyttelsen var gjort ved tvangsarbeid, jf. strl. 1902 § 224. Saksforholdet vil derimot kunne falle inn under termen sosial dumping, ettersom det foreligger brudd på lønnsvilkår og muligens brudd på skattereglement.

3.2.1.3 «forleder»

Vilkåret «forleder» er det siste av de tre handlingsvilkårene i innledning til bestemmelsen i § 257. I det følgende skal det redegjøres for hva som må til for at det foreligger forledelse til tvangsarbeid, og hva som eventuelt skiller dette vilkåret fra de øvrige handlingsvilkårene.

En alminnelig språklig forståelse av vilkåret «forleder» tilsier at noen blir lurt til en handling, basert på feilaktige informasjon og slik sett tror at man er med på noe frivillig.

I forarbeidene er det uttalt at «det å forlede noen innebærer en psykisk påvirkning som fører til at den som blir «forledet», blir ført bak lyset, lurt eller overtalt til å være med på noe som han eller hun ellers ikke ville ha blitt med på».⁴⁹ Dette er den selvstendige delen av vilkåret, men «forleder» kan også gli over i vilkåret «utnytter» ved at den som utnytter offeret selv forleder personen inn i situasjonen.⁵⁰ Vilket rammer altså både den som står for utnyttelsen, men også bakmennene.

Rt. 2009 s. 911 A gjaldt anke over en dom for menneskehandel etter § 224, der tiltalte hadde forledet to kvinner fra Brasil til Norge for utnyttelse til prostitusjon. I dommen ble kvinnene lurt til Norge med et løfte om sikkert arbeid, men ble derimot ført inn i prostitusjon da de ankom landet. Som følge satt den tiltalte igjen med et betydelig økonomisk utbytte, nærmere 700.000.kr, fra kvinenes prostitusjonsarbeid.

---

⁴⁹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003), s. 97.

⁵⁰ Ibid.

Spørsmålet i dommen knyttet seg til forholdet mellom de fire første tvangsalternativene i bestemmelsen og vilkåret «forleder», og om «forleder» har selvstendig betydning utover tvangsalternativene. Førstevoterende har uttalt at bestemmelsens ordlyd ikke knytter «forledelsesalternativet direkte til de fire årsaksfaktorer – eller midler – som er nevnt i innledningen til bestemmelsen», men snarere til situasjonen at fornærmede blir utnyttet av gjerningsmannen slik at det er utnyttelse fornærmede blir forledet til.⁵¹

Det trekkes frem uttalelser fra forarbeidene, der det fremgår «at ordlyden i første ledd skal rette seg uttrykkelige mot den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd, utnytter eller forleder noen til å la seg bruke til nærmere bestemte formål».⁵² Høyesterett uttaler etter dette at de angitte midlene også skal gjelde for alternativet «forleder»⁵³, og videre at departementet i forarbeidsuttalelsene som belyses i dommen har funnet det nødvendig å understreke at introduksjonen av vilkåret «forleder», ikke skulle endre kravet til karakteren av overtredelsen.⁵⁴

Høyesterett kom frem til at vilkåret «forleder» forutsetter at det har skjedd bruk av vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon,⁵⁵ men uten at de fire tvangsvilkårene får selvstendig betydning av den grunn. Dette begrunnes nærmere med at «i forledelsestilfellene følger reelt sett den samme avgrensningen allerede av det vilkår at forledelsen bare er gjort straffbar etter bestemmelsen når forledelsen går ut på at fornærmede skal la seg bruke til prostitusjon. En nærmere analyse av de aktuelle typesituasjoner vil da vise at det allerede i forledelse ligger slike handlingselementer at dette vilkåret i den aktuelle kontekst vil være oppfylt».⁵⁶ Dette innebærer at de fire tvangsmidlene innledningsvis i bestemmelsen ikke har materiell selvstendig betydning i tilknytning vilkåret «forleder», men vil være oppfylt dersom det foreligge forledelse ved bruk av tvangsmidlene til å la seg *bruke* til utnyttelsesformålene.

I § 224 fra strl. 1902 var vilkåret «forleder» plassert på slutten av første ledd og knyttet til at forledelsen måtte ha skjedd i ledd med at personen har latt seg bruke til formål nevnt i bokstav a-d. I den nye straffeloven 2005 er «forleder» tatt med innledningsvis i § 257 første

---

⁵¹ Rt. 2009 s. 911 A, avsnitt 12.

⁵² Ot.prp. nr.62 (2002-2003), s. 64

⁵³ Rt. 2009 s. 911 A, avsnitt 17.

⁵⁴ Ibid., avsnitt 18.

⁵⁵ Ibid., avsnitt 17, se også Ot.prp.nr.62 (2002-2003), s. 97.

⁵⁶ Ibid., avsnitt 20.

ledd, på lik linje med «tvinger» og «utnytter». Endringen ser ikke ut til å medføre noen endring i innholdet av vilkåret, og forarbeidene har heller ikke kommentert endringen og dets betydning nærmere. Det tolkes dermed slik at vilkåret skal forstås på samme måte som i § 224, og dommen har derfor vekt også i tilknytning til § 257 i den nye straffeloven 2005 til tross for at saken dreier seg om prostitusjon og ikke tvangsarbeid. Dommen ble avsagt med dissens 4-1.

3.2.2 Tvangsmiddelet

Vilkårene om tvangsmiddelet som er benyttet, handler om hvordan gjerningspersonen «tvinger», «utnytter» eller «forleder» offeret til menneskehandel. Tvangsmiddelet kan forekomme ved bruk av «vold», «trusler», «misbruk av sårbar situasjon» eller ved «annen utilbørlig atferd». Vilkårene har ikke selvstendig betydning, og innebærer at det må foreligge et oppfylt handlingsvilkår, samt utnyttelsesformål for at det skal foreligge menneskehandel til tvangsarbeid ved bruk av ett av de fire tvangsmidlene. Vilkårene bidrar imidlertid til å ytterligere konkretisere innholdet i gjerningsbeskrivelsen i § 257 og da særlig handlingsvilkårene. Vilkårene vil derfor gjennomgås i det følgende.

3.2.2.1 «vold»

Det er på det rene at vilkåret «vold» i § 257 skal forstås på samme måte som «vold» i strl. § 271 som omhandler kroppskrenkelse.⁵⁷ Spørsmålet er hvor den nedre grensen for vold etter § 257 skal trekkes, og hvilke former for fysiske handlinger som kvalifiserer til vold i tilfellene med tvangsarbeid. Spørsmålene vil forsøkes å besvares i det følgende.

Det følger av straffeloven 2005 § 271 at:

«Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som øver vold mot en annen person eller på annen måte krenker ham fysisk.»

«Vold» fordrer at det er øvet en form for kraftanvendelse mot en annens kropp,⁵⁸ og vanlige eksempler på slik vold er å slå, sparke, skalle, klype eller lugge. I vurderinger av om det

---

⁵⁷ Ot.prp. nr.62 (2002-2003), s. 97.

⁵⁸ Ot.prp. nr.22 (2008-2009), s. 427.

foreligger «vold» må en se på helheten av situasjonen og foreta en konkret vurdering i form av hvor voldsom handlingen er, samt hvor krenkende handlingen er overfor den fornærmede.⁵⁹ Bagatellmessige handlinger vil som regel falle utenom, som f.eks. en mor som tar tak i barnets arm fordi barnet har slått seg vrang. Det er imidlertid ikke et krav om at handling volder smerte hos fornærmede eller medfører merke på fornærmedes kropp, for at vilkåret anses oppfylt.⁶⁰ Dette skyldes at hovedfokuset er på hvordan gjerningspersonen opptrer og ikke hvordan det påvirker fornærmede, ettersom bestemmelsen i § 271 ikke inneholder et konsekvenslement.

Videre krever ikke vilkåret at det foreligger fysisk kontakt mellom gjerningspersonen og fornærmede, ettersom handlinger som steinkasting, snøballkasting og kasting av andre gjenstander vil betegnes som «vold».⁶¹

Den nedre grensen for hva som kan betegnes som vold etter § 271 følger av bestemmelsens egen ordlyd: «eller på annen måte krenker ham fysisk». Vilkåret må sies å være svært normativt, ettersom det ofte vil variere subjektivt hva folk oppfatter som fysisk krenkende. I rettspraksis er det fastslått at spytting er et aktuelt eksempel på fysisk krenkelse dersom det treffer bar hud,⁶² og tilsvarende for vann eller søle som skvettes på andre. Vilkåret vil dermed ofte bero på om handlingen fra gjerningspersonen har vekket ubehag eller vemmelse hos fornærmede.⁶³ Andre eksempler som kan dekkes av dette vilkåret er bruk av brekkmiddel, blendende lys, skarpe lyder, motbydelig lukt o.l. som benyttes mot andre. Disse eksemplene må dermed sies å falle utenom vilkåret «vold» også etter strl. § 257.

Vilkåret om «vold» som tvangsmiddel er sjeldent problematisk å vurdere i praksis, da det som regel fremstår ganske klart i de tilfeller det er innfridd. Poenget ser en eksemplifisert gjennom rettspraksis, ettersom det finnes få dommer som tar opp problematikken og gjennomfører en vurdering av vilkåret, utover å slå det klart fast.

---

⁵⁹ Matningsdal 2020, note 1732.

⁶⁰ Rt. 1992 s. 851 U.

⁶¹ Rt. 2013 s. 978 og Ot.prp.nr.22 (2008-2009), s. 427.

⁶² HR-2017-373-U.

⁶³ Matningsdal 2020, note 1734.

3.2.2.2 «trusler»

På lik linje som tvangsmiddelet «vold», skal «trusler» forstås på samme måte i strl. § 257 slik vilkåret er å forstå i trusselbestemmelsen i § 263.⁶⁴ Spørsmålet er hva trusselen må inneholde, og på hvilke måter den må være fremsatt for å rammes av bestemmelsen.

Det følger av straffeloven 2005 § 263 at:

«den som i ord eller handling truer med straffbar adferd under slike omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt, straffes med bot eller fengsel i 1 år.»

Vilkåret «trusler» kan dermed oppfylles både dersom trusselen er fremsatt ved ord, men også handlinger. Dette kan f.eks. gjøres ved bruk av tegn, både skriftlig og fysisk.⁶⁵ Videre er det ikke et krav om at den som fremsetter trusselen, er den som selv skal utføre den straffbare handlingen,⁶⁶ og trusselen behøver ikke være fremsatt direkte overfor den som den straffbare handlingen skal gå utover.⁶⁷ Trusselen må videre være egnet til å fremkalle alvorlig frykt hos fornærmede, og konteksten trusselen er fremsatt i er av stor betydning ved vurderingen av om vilkårene i § 263 er oppfylt.⁶⁸ Det kreves imidlertid ikke at fornærmede faktisk har følt seg truet for at § 263 skal innfris,⁶⁹ og den eventuelle frykten behøver ikke knytte seg til liv eller helse.⁷⁰

På lik linje som vilkåret «vold», er «trussel» et middel for å oppnå et bestemt mål, herunder tvangsarbeid. For selve middelet i seg selv er det vanskelig å si noe når det gjelder grensen mot sosial dumping, ettersom vilkåret ikke står seg selvstendig i bestemmelsen om menneskehandel. Det kan derfor tenkes tilfeller av sosial dumping hvor situasjonen er preget av trusler fra arbeidsgiver, og forholdet vil da være straffbart etter andre bestemmelser enn strl. § 257. Likevel gir den øvrige drøftelsen en indikasjon på hva som kreves ved tvangsmiddelet «trusler» etter § 257, for at bestemmelsen skal medføre straffansvar.

---

⁶⁴ Ot.prp. nr.62 (2002-2003), s. 97.

⁶⁵ Matningsdal 2020, note 1678.

⁶⁶ HR-2019-1922-A, avsnitt 23.

⁶⁷ Matningsdal 2020, note 1679.

⁶⁸ HR-2019-1922-A, avsnitt 17.

⁶⁹ Rt. 1981 s. 970 U.

⁷⁰ Matningsdal 2020, note 1680.

3.2.2.3 «misbruk av sårbar situasjon»

Det tredje alternative tvangsvilkåret er «misbruk av sårbar situasjon».

Vilkåret fordrer at fornærmede er i en «sårbar situasjon», samt at gjerningspersonen «misbruk[er]» denne situasjonen. Spørsmålet er i hvilke tilfeller det foreligger «misbruk» i lovens forstand, og når det kan sies at fornærmede er i en «sårbar situasjon». Begge elementer er av betydning for å markere den nedre grensen mot sosial dumping.

I det følgende vil det skilles mellom «misbruk» fra gjerningspersonen og «sårbar situasjon» som et forhold på fornærmedes side.

3.2.2.3.1 «misbruk»

Ved vilkåret «misbruk» indikerer ordlyden at det foreligger utnyttelse av en annen person. Altså å bruke en annen for å oppnå egen fordel. Her oppstår problemet med å trekke et markert skille mellom tvangsmiddelet «misbruk» av en «sårbar situasjon» hos et annet menneske, samt handlingsvilkåret «utnytter» som er behandlet tidligere i oppgaven. Andenæs har i litteraturen adressert dette problemet ved å stille spørsmål om det i det hele tatt foreligger ulikheter mellom vilkårene, og har videre behandlet vilkårene som synonymer.⁷¹

Det er imidlertid en klar forskjell på de to vilkårene, ettersom vilkåret «misbruk av sårbar situasjon» fordrer en årsakssammenheng mellom gjerningspersonens «misbruk» og fornærmedes «sårbar[e] situasjon». Det er dermed ikke misbruket i seg selv som er avgjørende, slik det vil være ved vilkåret «utnyttelse».

I forbindelse med den nedre grensen og vilkåret «misbruk», er spørsmålet om vilkåret rammer ubevisst misbruk så vel som det bevisste.

Utgangspunktet i strafferetten og for strl. § 257 er at det må foreligge forsett ved de materielle vilkårene i bestemmelsen, jf. strl. § 21. For å konstatere «misbruk» må gjerningspersonen ha hatt kunnskap om at fornærmede har blitt utnyttet etter vilkårene i § 257 første ledd. Når slik kunnskap ikke foreligger, kan det ikke sies at gjerningspersonen bevisst har «misbrukt» fornærmedes «sårbar[e] situasjon».

---

⁷¹ Andenæs 2008, s. 180.

Spørsmålet ble behandlet av Høyesterett i Rt. 2011 s. 1127 A, og besvart benektende. Det ble i saken diskutert om mottakere av seksuelle tjenester ved prostitusjon skulle rammes av straffebudet. Høyesterett uttalte at den «ordinære kjøper eller mottakere av enkeltstående handlinger eller tjenester fra et offer for menneskehandel, ikke omfattes av straffebudet».⁷²

Denne tolkningen er i tråd med kravet til årsakssammenheng mellom de to elementene i vilkåret, nemlig sårbar situasjon hos fornærmede og gjerningspersonens misbruk. Dette medfører dermed at kravet til årsakssammenheng ikke kan anses oppfylt ved manglende kunnskap om fornærmedes sårbare situasjon.

Følgelig er det klart at det ved «misbruk» kun er den bevisste misbruk som rammes av bestemmelsens virkeområde, og det stilles derfor krav til gjerningspersonens kjennskap til fornærmedes situasjon ved forsett.

3.2.2.3.2 «sårbar situasjon»

Ordlyden «sårbar situasjon» er skjønnsmessig, og synes å fange opp en rekke negative situasjoner som f.eks. vanskelig økonomisk situasjon, eller vanskelig situasjon fordi man er fremmed i landet, uten kontaktnettverk eller kjennskap til språket.

I forarbeidene er det uttalt at det med vilkåret «sårbar situasjon», «menes det å utnytte situasjoner der det ikke foreligger noe valg for den det gjelder, annet enn å underkaste seg «handlerne»». ⁷³ Det kreves ikke at fornærmede har vært utsatt for overtalelse, press eller manipulasjon.⁷⁴

Som eksempel på en slik situasjon trekkes frem «en kvinne [...] i fare for å bli kastet ut av leiligheten der hun bor sammen med sin mor og tre barn. Hun har ikke fast arbeid, det er heller ikke utsikter til inntektsgivende arbeid i området der hun bor, og hun har fått beskjed av myndighetene om at hun blir fratatt barna dersom hun mister leiligheten. Hun får tilbud om at en person vil betale husleien mot at hun arbeider på et bordell i utlandet.»⁷⁵ Dette er åpenbart et tilfelle hvor moren i realiteten ikke har noe valg annet enn å jobbe på bordellet, dersom hun

---

⁷² Rt. 2011 s. 1127 A, avsnitt 21.

⁷³ Ot.prp. nr.62 (2002-2003), s. 97.

⁷⁴ Rt. 2006 s. 111 U, avsnitt 25.

⁷⁵ Ot.prp. nr.62 (2002-2003), s. 97

vil beholde leiligheten og dermed også omsorgen for sine barn. Eksemplet vil derfor falle inn under ordlyden «sårbar situasjon». Som eksemplet over indikerer vil § 257 generelt ramme situasjoner med utnyttelse av økonomisk nød.⁷⁶

I dommen inntatt i Rt. 2013 s. 1247 A var det tale om en mann som hadde seksuelt misbrukt aupairene som familien benyttet, og dermed var tiltalt for menneskehandel ved seksuelle formål etter strl. 1902 § 224 bokstav a. Høyesterett uttalte i dommen at både subjektive og objektive forhold kan tas i betraktning i vurderingen av offerets reelle og akseptable valgmuligheter. Det er derfor ikke hva de rent objektive valgmulighetene består i, men hvordan det fremstår for den konkrete fornærmede som er avgjørende. Førstevoterende trekker videre frem at selv om offerets reelle valgmuligheter er sentralt må det «foretas en samlet vurdering av en rekke forhold, blant annet offerets livssituasjon før vedkommende blir utnyttet, og omstendigheter ved den situasjon offeret under utnyttelsen bringes inn i».⁷⁷

Saken var en anke over lagmannsrettens lovanvendelse, hvor Høyesterett avviste anken og opprettholdt lagmannsrettens resultat. Av dette følger at lagmannsrettens vurdering her kan ses som uttrykk for Høyesteretts syn.

Den tiltalte hadde selv rekruttert de fornærmede fra Filippinene i forbindelse med et besøk der. Han hadde gjennomført intervjuer med dem, og deretter chattet med dem over nett, hvor han bl.a. tilbød dem jobb som au pairer og hintet frempå med spørsmål om de ville ha sex med ham. De fornærmede hadde svart bekreftende i frykt for at jobbtilbudet skulle forsvinne, og forstod først når de kom til Norge at den tiltalte mente alvor. En av de to fornærmede var uten inntekt, og huset hun hadde bodd i hadde brent ned. Den andre fornærmede var også uten inntekt, og hadde to barn hun ikke klarte å forsørge. Tiltalte hadde kjennskap til deres vanskelige bakgrunn, og utnyttet denne kunnskapen ved å tilby de to kvinnene jobb, slik at de havnet i en posisjon hvor han kunne utnytte dem seksuelt. Saksforholdet eksemplifiserer hva som kan omtales som «sårbar situasjon» etter § 257. Til tross for at dommen gjelder misbruk til seksuelle tjenester, vil forholdene rundt vilkåret «sårbar situasjon» også gjelde tilsvarende for tvangsarbeid.

---

⁷⁶ Rt. 2006 s. 111 U.

⁷⁷ Rt. 2013 s. 1247 A, avsnitt 20.

I HR-2017-1124-A var to arbeidsgivere som eide hvert sitt gartneri tiltalt for grov menneskehandel ved tvangsarbeid etter strl. 1902 § 224 første ledd bokstav b jf. fjerde ledd, for å ha utnyttet indiske sesongarbeidere i flere år. I dommen trekkes det frem en uttalelse fra lagmannsrettens behandling hvor det påpekes at den ene tiltalte, utnyttet ett av ofrene ved «misbruk av sårbar situasjon».⁷⁸ Den sårbare situasjonen som offeret befant seg i var her at han kom fra fattige kår i India, og trengte jobben for å livnære seg. Alternativet var arbeidsløshet eller mye dårligere betalte jobber i hjemlandet, og det var denne situasjonen som gjorde at han lot seg presse til å akseptere arbeidstilbudene hos den tiltalte i Norge.

I dommen ble fornærmedes sårbare livssituasjon utnyttet ved lang arbeidstid og lavt lønnsnivå, som muliggjorde økonomiske fordeler for gjerningsmannen. Videre var fornærmede avhengig av gjerningspersonen for mat og losji, og lønn skulle først utbetales etter endt arbeidsforhold. Disse forholdene bidro til å sette fornærmede i en ytterligere sårbar situasjon ettersom han ble mer avhengig av sin arbeidsgiver og det var vanskelig å bryte ut av situasjonen, som i sin tur gjorde det enklere å utnytte fornærmede.

Den sårbare situasjonen for fornærmede i saken har mange likhetstrekk med arbeidstakere som er offer for sosial dumping. Det vil bl.a. kunne være fattige kår og dårlig livssituasjon i hjemlandet, som begrunner inngåelsen av arbeidsforhold i begge tilfeller.

Det som skiller tilfellet i dommen fra sosial dumping, er imidlertid at arbeidsgiver må være seg bevist arbeidstakers «sårbare situasjon» jf. «misbruk», samt at misbruket må skje gjennom tvang, utnyttelse eller forledelse med «arbeid» som utnyttelsesformål. Også for «misbruk av sårbar situasjon» må altså vilkårene i § 257 ses i sammenheng, ettersom tvangsmiddelet ikke står seg selvstendig, jf. kap. 3.2.2.

I tingrettsdommen fra Eiker, Modum og Sigdal tingrett: TEMSI-2015-105939 ble en mann funnet skyldig i grov menneskehandel etter strl. 2005 § 224 første ledd bokstav b jf. fjerde ledd. Den tiltalte hadde utnyttet flere sesongarbeidere som befant seg i en sårbar situasjon. I denne dommen oppsto fornærmedes sårbare situasjon imidlertid som følge av at den tiltalte gjorde sesongarbeiderne avhengige av ham. Avhengigheten oppsto fordi han oppbevarte deres pass og bankkort, han ga dem arbeidskontrakter på norsk, et språk de ikke behersket, han fikk sesongarbeiderne til å signere bort disposisjonen over egen bankkonto til han selv, og de fikk

---

⁷⁸ HR-2017-1124-A, avsnitt 43.

heller ikke kontanter eller tilgang til sine lønns- og bankkontoer mens de oppholdt seg i Norge. Den tiltalte sto også for kost og losji, han hadde gitt de fornærmede forskudd på reisen, og de ble fraktet til og fra arbeidsplassene av tiltalte, uten å vite hvor og hvem de jobbet for. Videre var de fornærmede rekruttert fra fattige kår med liten eller ingen skolegang.

Eksemplene fra rettspraksis viser alle mennesker uten reell mulighet til å avslå jobbtilbudet de har fått, ettersom de befinner seg i en vanskelig livssituasjon som etter lovteksten betegnes som en «sårbar situasjon». Gjerningspersonen har videre misbrukt deres situasjon, for egen vinning enten fordi han har hatt kunnskap om den «sårbar[e] situasjon[en]» eller fordi han har skapt den selv, og slik sett vært bevisst situasjonen.

Et eksempel på det motsatte finner vi i en dom fra Bergen tingrett: TBERG-2015-64820-3. Her var en mann tiltalt for menneskehandel til tvangsarbeid etter strl. 2005 § 224. Han hadde hentet inn en rekke ansatte fra utlandet, som jobbet svært lange arbeidsdager under kummerlige forhold. Retten var imidlertid i tvil om tilfellet kunne regnes som en særlig «sårbar situasjon», ettersom arbeiderne hadde kommet frivillig til Norge og at de ikke på noen vis var kontrollert av arbeidsgiver utover selve arbeidstiden. Tiltalte ble uansett frikjent.

Et viktig spørsmål som oppstår i forbindelse med de reelle valgmulighetene som foreligger for fornærmede og grensen til sosial dumping, er begrunnelsen for at arbeidstakeren velger å fortsette i arbeidet. De tilfellene hvor arbeidstaker faktisk ikke kommer seg ut av arbeidet på grunn av mangel på penger og verdipapirer, vil klart anses som tvangsarbeid. Det stiller seg noe annerledes i de tilfeller der arbeidstaker har mulighet rent faktisk til å komme seg ut av arbeidsforholdet, men likevel velger å forbli fordi alternativet er verre. Det fremgår av både forarbeider og rettspraksis at det avgjørende er fornærmedes reelle og akseptable valgmuligheter, slik det fremstår for fornærmede selv. At det faktisk foreligger reelle valg er derfor ikke til hinder for at forholdet likevel rammes av § 257. Etter dette må vurderingen baseres på de subjektive og objektive forholdene i den konkrete sak.

3.3.3.4 «annen utilbørlig atferd»

Vilkåret «annen utilbørlig atferd» kan anses som en slags sekkebestemmelse, som skal fange opp de tilfeller som ikke rammes av de øvrige tvangsvilkårene. Det må altså være situasjoner som skiller seg fra «vold», «trussel» og «misbruk av sårbar situasjon». Det er med andre ord tvangsmiddelet i seg selv som må være «utilbørlig».

Ordlyden «utilbørlig» taler for at terskelen for å innfri vilkåret er høy, og at handlingen må være rettstridig og klanderverdig. Ordlyden kan tilsi handlinger som å lokke noen inn i en situasjon eller et fremmed land, slik at en legger opp til at personen kan utnyttes av andre.

I vurderingen av om handlingen er rettsstridig, er poenget å trekke en grense mellom vernet av den handlingen er rettet mot, og gjerningspersonens handlefrihet.⁷⁹ Arbeidsgiver må f.eks. ha en viss frihet til å inngå arbeidsavtaler med utenlandsarbeidere, selv om slike avtaler kan fremstå som mindre gunstig for en norsk arbeidstaker. Vilkåret «utilbørlig» tar sikte på å ramme kvalifisert klanderverdige handlinger, og vil bero på en vurdering av om handlingen fremstår som udramatisk og normal.⁸⁰ Hvis ja, vil dette trekke i retning av at handlingen ikke er «utilbørlig». Hvor grensen for det utilbørlige skal gå må bero på en vurdering av alminnelige rettstridsbetraktninger, m.a.o. graden av klanderverdighet.

Det følger av lovens forarbeider at «utilbørlig atferd» bl.a. vil være «å lage falske ekteskaps- eller arbeidsannonser for å lure personer inn i prostitusjon eller tvangsarbeid».⁸¹

Et annet eksempel som trekkes frem og som ville rammes av tvangsarbeid ved utilbørlig atferd, er det som omtales som «debt bondage». Dette er en situasjon som typisk rammer arbeidstakere som blir tilbudt jobb i et annet land, og hvor arbeidsgiver betaler reise og losji. Dermed står arbeidstakeren i gjeld til arbeidsgiver allerede før arbeidet har begynt, og arbeidstaker bruker lang tid på å nedbetale bo- og reisekostnader. Arbeidstakeren går derfor en lang periode uten å disponere over egne penger, og mister slik sett muligheten til å komme seg ut av arbeidsforholdet.⁸²

---

⁷⁹ Gröning 2019, s. 197.

⁸⁰ Ibid, s. 195.

⁸¹ Ot.prp.nr.62 (2002-2003), s. 98.

⁸² Ibid.

At arbeidsgiver betaler reise og losji vil ofte være en forutsetning, for at arbeidsgiver skal kunne benytte seg av utenlandsk arbeidskraft. Det at arbeidstaker står i gjeld til arbeidsgiver fra start, vil derfor ikke nødvendigvis i seg selv være utilbørlig. Vurderingen vil bero på hvor alvorlig avhengighetsforholdet som oppstår mellom partene vil være, og om de øvrige vilkårene i § 257 er oppfylt. Et eksempel på «debt bondage» som medvirkende faktor, og samspillet mellom bestemmelsens vilkår ser en bl.a. i den tidligere nevnte HR-2017-1124-A.

Videre kan det se ut til gjennom rettspraksis at vilkåret «annen utilbørlig atferd» ofte heftes på i tillegg til «misbruk av sårbar situasjon» ved spørsmålet i tiltalen. I Rt. 2006 s. 111 U avsnitt 43, uttales følgende: «om de nærmere omstendighetene sier lagmannsretten: «Gjennom lagrettens svar er det ført fellende bevis for at de tiltalte ved misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd utnyttet de fornærmede til prostitusjon.»» Hva som ligger i vilkåret «annen utilbørlig atferd» går det imidlertid ikke nærmere inn på i dommen.

Det samme ser man i Rt. 2009 s. 911 A der gjerningspersonen var tiltalt for menneskehandel etter strl. 1902 § 224 første ledd bokstav a, for «ved misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd å ha utnyttet en person til prostitusjon eller andre seksuelle formål eller å ha forledet en person til å la seg bruke til dette formål».⁸³ Det ble reist spørsmål om det kunne tenkes situasjoner der forledelsesalternativet er anvendelig, uten at tiltaltes atferd også må anses som «utilbørlig». Spørsmålet ble besvart benektende: «det utilbørlige ligger da innebygget i handlingsalternativet forledelse». Ettersom utnyttelsen til prostitusjon var klar, innebar dette at lagretten hadde funnet tiltaltes adferd utilbørlig. Etter dette synes det klart at Høyesterett mener at forledelse til prostitusjon, klart må anses til «utilbørlig atferd». Hva gjelder tvangsarbeid, er noe vanskeligere å trekke ut fra dommen. Det må imidlertid være klart at det også for tilfeller av tvangsarbeid, vil foreligge en sammenheng mellom vilkåret «forleder» og «utilbørlig atferd». Foreligger det forledelse til tvangsarbeid, vil det derfor ofte også kunne sies å foreligge «utilbørlig atferd» fra tiltalte.

En annen dom hvor det imidlertid foreligger et klart tilfelle av utnyttelse ved «annen utilbørlig atferd», er tingrettsdommen TEMSI-2015-105939 fra Eiker, Modum og Sigdal tingrett. Arbeiderne i saken hadde fått informasjon om lønn, arbeidstid og lengden på arbeidsperioden via arbeidskontrakter som var skrevet på norsk. Arbeiderne visste at de skulle tjene 130 kr i

---

⁸³ Rt. 2009 s. 911 A, avsnitt 2.

timen i tråd med kontraktens innhold, til tross for at denne var skrevet på et språk de ikke behersket. Det var imidlertid ingen av arbeiderne som var klar over hva dette utgjorde totalt verken i norske kroner eller vietnamesiske dong, og de var derfor ikke klar over hvilken lønn som ble utstedt for deres arbeidsinnsats.

At de fornærmede får fremlagt arbeidskontrakter på norsk, vil nok i seg selv ikke anses som «utilbørlig atferd». Men dersom arbeiderne ikke får forklart tilstrekkelig hva innholdet i kontrakten går ut på, vil handlingen fort kunne karakteriseres som klanderverdig. Særlig vil dette være tilfelle der kontraktens innhold er av en slik art, at arbeidstaker ikke hadde signert avtalen dersom vedkommende forstod innholdet fullt ut.

Videre fremgår det i dommen at «tiltalte beslagla alt sesongarbeiderne tjente; lønn, feriepenger og det de fikk tilbakebetalt av skatt. Han dekket riktignok alle innkjøp av mat, husholdningsutgifter, o.l., men arbeiderne hadde overhode ingen innflytelse over hvordan deres lønn ble disponert».⁸⁴ Gjerningspersonen hadde i tillegg forskuttert flybilletter for de fleste av sine arbeidstakere, såkalt «debt bondage». Retten kom frem til at disse forholdene sett i sammenheng måtte anses som «klart utilbørlig».

Vilkåret «annen utilbørlig atferd» har flere grenselinjer mot sosial dumping, bl.a. der arbeidstaker kan bli boende under svært kummerlige forhold, få dårligere lønn enn normalt og har særlig lange arbeidsdager. Alle disse momentene kan forekomme både ved tvangsarbeid og sosial dumping. Dersom arbeidsgiver betaler lønn langt under minstekravet i Norge, blir spørsmålet om det automatisk må anses som utilbørlig. Sett med norske øyne kan dette fremstå som klanderverdig, noe som gjenspeiler seg i ulike allmenngjorte tariffavtaler som sikrer lønnsnivået på en rekke arbeidsområder.⁸⁵ Lønningen kan imidlertid tenkes å være svært god i arbeidstakers øyne etter den standard som forekommer i hjemlandet. Det kan dermed tenkes at fornærmedes subjektive oppfatnings av lønnsnivået vil kunne påvirke vurderingen av om handlingen fremstår som utilbørlig eller ikke.

Om det foreligger «utilbørlig atferd» må uansett bero på en skjønnsmessig vurdering, der graden av klanderverdigheten ved gjerningspersonens handlinger vil være av stor betydning. Sammenhengen med de øvrige vilkårene i § 257 vil også være avgjørende; forledelse kan som

---

⁸⁴ TEMSI-2015-105939, tiltalens post I: avsnitt 41.

⁸⁵ Arbeidstilsynet (2020).

nevnt, oftere medføre at det også foreligger «utilbørlig atferd» ved gjerningspersonens handlinger.

Fra rettspraksis som er trukket frem synes det klart at den kunnskap fornærmede sitter med ved inngåelse av arbeidet, er sentral i vurderingen av om det foreligger tvangsarbeid etter § 257. Dersom fornærmede har tilstrekkelig kunnskap i forkant av forholdet, kreves det etter rettspraksis mer for å fastslå om det foreligger utilbørlig atferd. I motsatt tilfelle vil momentet kunne tillegges vekt i vurderingen.

3.2.3 Utnyttelsesformålet

Vilkåret om utnyttelsesformålet handler om hva formålet bak handling- og tvangsvilkåret er, altså hva offeret for menneskehandel blir utnyttet til.

Etter strl. § 257 første ledd bokstav a-d er det listet opp de ulike utnyttelsesformålene som er gjort straffbare, nemlig: a) prostitusjon eller andre seksuelle ytelser, b) arbeid og tjenester, herunder tigging, c) krigstjeneste i fremmed land, og d) å samtykke i fjernening av vedkommendes indre organer.

Utnyttelsesformålene i bokstav a, c og d vil ikke gjennomgås nærmere i denne oppgaven, ettersom det vil legges særlig vekt på vilkåret «arbeid» i bokstav b i det følgende. Vilkårene «tjenester» og «herunder tigging» i bokstav b) behandles heller ikke.

3.2.3.1 «arbeid»

Utnyttelsesformålet i § 257 bokstav b lyder som følger:

«arbeid og tjenester, herunder tigging».

Spørsmålet knyttet til vilkåret «arbeid» er hvilke former for arbeid som kvalifiserer til menneskehandel ved tvangsarbeid.

Ordlyden «arbeid» tilsier alle former for arbeid som kan rubriseres under et arbeidsforhold med arbeidstaker og arbeidsgiver, både frivillig og ufrivillig. Nærmere bestemt alle tilfeller av arbeid i en annens tjeneste, som regel i bytte mot lønn eller andre goder.

Formålet bak denne formen for utnyttelse som inngår i vilkåret «arbeid», er å dra nytte av andres arbeidskraft til egen vinning, uten at det kan karakterisert som slaveri.

Opprinnelig var vilkåret i straffeloven 1902 § 224 første ledd bokstav b, «tvangsarbeid». Ved lovendringen i 2005 ble vilkåret endret til «arbeid» og vilkåret «tvinger» tatt med i bestemmelsens første ledd som et selvstendig alternativ til «utnytter» eller «forleder». Endringen i ordlyden kan bidra til en endring i rettsstilstanden ved at den fornærmede nå har blitt «utnytte[t]» eller «forlede[t]» til arbeid, der tvangselementet har falt bort. En slik forståelse medfører i så fall at vilkåret «arbeid» vil omfatte flere tilfeller enn den gamle ordlyden «tvangsarbeid». En slik tolkning vil tilsi at ordlyden er utvidet, og at terskelen for menneskehandel senkes, slik at flere kan dømmes for menneskehandel enn tidligere.

Høyesterett har i HR-2017-1124-A uttalt at endringene tatt på ordet medfører en «utvidelse av straffebudets rekkevidde, ettersom «tvang» da ikke står som en nødvendig komponent for å kunne domfelle etter første ledd bokstav b».⁸⁶ Endringene var imidlertid ikke ment å medføre noen realitetsendring for innholdet og rekkevidden av vilkåret, noe høyesterett også trekker frem.⁸⁷

Til tross for at tvangselementet er fjernet fra vilkåret «arbeid» i bokstav b, medfører dette ingen realitetsendring ettersom alle former for tvang nå vil fanges opp av de øvrige vilkårene i bestemmelsens første ledd. Det vil uansett være vanskelig å tenke seg tilfeller der noen vil kunne dømmes for menneskehandel ved arbeid, uten at det foreligger et element av tvang. Endringen i bestemmelsens ordlyd medfører derfor ingen utvidelse, eller senket terskel for menneskehandel.

---

⁸⁶ HR-2017-1124-A, avsnitt 15.

⁸⁷ Ot.prp. nr.22 (2008-2009), s. 421.

4 Grensen mot sosial dumping

I det følgende skal jeg trekke frem momentene som utpensler grensedragningen mellom tvangsarbeid og sosial dumping på et overordnet plan.

Å trekke grensen mellom menneskehandel og sosial dumping er en krevende øvelse, ettersom brudd på arbeidsforhold og lav lønn gjør seg gjeldene ved begge tilfeller. Det er i kapittel 3 drøftet og vist til ulike momenter som har betydning i vurderingen av om det foreligger menneskehandel ved tvangsarbeid, som videre er med på å trekke den nedre grensen mot sosial dumping.

Det er klart at det finnes lite rettspraksis om menneskehandel med tvangsarbeid som utnyttelsesformål. I de dommene en har å se til for veiledning av hvor den nedre grensen skal trekkes, er det dessverre få henvisninger til denne problematikken fra rettens side. Likevel er det enkelte momenter som trekkes frem når det er snakk om relevante forhold i vurderingen, og hva som skal tillegges vekt i avveiningen.

Det viktigste momentet når grensen skal trekkes opp mellom tvangsarbeid og sosial dumping, er helt klart elementet av tvang. Om det foreligger tvang vurderes i rettspraksis under tvangsmidlene og i vurderingen om det foreligger tvangsarbeid. Ettersom domstolene foretar en overlappende vurdering av de to tilfellene, vil det avslutningsvis være behov for å oppsummere de momenter som er utpenslet tidligere i oppgaven for å vise hvor grensen går.

I den forbindelse er det flere momenter fra rettspraksis som er av betydning i vurderingen av om det foreligger tvangsarbeid i den enkelte sak. Vilkårene «misbruk av sårbar situasjon», «annen utilbørlig atferd» og karakteren av tvang er særlig viktig i denne sammenheng. Jeg skal i det følgende nevne kort de momenter som er relevant i vurderingen, tilknyttet hvert av de enkelte vilkårene.

Ved vurderingen av om foreligger tvang, er hovedlinjen om arbeidstaker kan komme frivillig ut av arbeidsforholdet eller ei. Da vil momenter som fysiske og psykiske hindringer, om

arbeidstaker har tilgang til penger og/eller reisedokumenter, om det foreligger maktubalanse i arbeidsforhold og om arbeidstaker har et kontaktnettverk i Norge være relevant i vurderingen.

Når det gjelder tvangsmidlene og vilkåret «misbruk av sårbar situasjon», må en dele vilkåret i to: «misbruk» fra gjerningspersonen og «sårbar situasjon» på fornærmedes side. I vurderinger av om det foreligger «misbruk» må en se til om gjerningspersonen har misbrukt forsettlig, og om det foreligger årsakssammenheng med den sårbare situasjonen fornærmede befinner seg i. Hva gjelder den sårbare situasjonen må en se til fornærmedes reelle valgmuligheter, både subjektiv og objektivt. Lav alder, dårlige språkkunnskaper, samt den økonomiske situasjonen når fornærmede ankommer Norge, altså et krav om en konkret nødsituasjon, vil være viktige holdepunkter.

Ved vilkåret «annen utilbørlig atferd» må det ses hen til om arbeidstakeren er blitt lokket inn i en situasjon, om fornærmede står i gjeld til arbeidsgiver og om det foreligger feil informasjon og/eller ingen kunnskap om arbeidsforholdet. Vilkåret vil også innebære at en foretar en konkret vurdering av graden av klanderverdighet ved gjerningspersonens handlinger.

Om det foreligger menneskehandel ved tvangsarbeid vil avhenge av en helhetsvurdering av de relevante forholdene i saken, som nevnt over. Momentene vil variere ut fra fornærmedes individuelle omstendigheter, graden av utnyttelse, samt sakens konkrete faktum.

5 Litteraturliste

Norske lover:

Lov 31. Mai 1900 nr. 5:

Lov om Løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap, [opphevet].

Lov 22. Mai 1902 nr. 10:

Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven), [opphevet].

Lov 21. Mai 1999 nr. 30:

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven).

Lov 4. Juni 2003 nr. 78:

Lov om endringer i straffeloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.).

Lov 20. Mai 2005 nr. 28:

Lov om straff (straffeloven).

Lov 17. Juni 2005 nr. 62:

Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven).

Lov 21. desember 2005 nr. 131:

Lov om oppheving av lausgjengarlova og endringar i straffelova o.a. (eige straffebud mot vald i nære relasjonar o.a.).

Lov 30. Juni 2006 nr. 48:

Om endringer i straffeloven (straff for å utnytte eller forlede noen til å tigge mv.).

Lov 19. Juli 2020 nr. 81:

Lov om endringer i straffeloven mv. (avvergingsplikt, utenomrettslig tvangsekteskap, diskrimineringsvern, skyting mot politiet mv.).

Forarbeider:

Ot.prp. nr.62 (2002-2003):

Om lov om endring i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.).

Ot.prp. nr.22 (2008-2009):

Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).

Prop. 66 L (2019-2020):

Endringer i straffeloven mv. (avvergingsplikt, utenomrettslig tvangsekteskap, diskrimineringsvern, skyting mot politiet mv.).

Internasjonale konvensjoner og traktater:

Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel:

Council of Europe Convention on Actions against Trafficking in Human Beings, Warszawa 16.05.05

ILO-konvensjon nr. 29:

ILOs konvensjon 29 om tvangsarbeid, Genève 28.06.1930.

Palermo-protokollen:

De forente nasjoners protokoll om å hindre, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, til FN-konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet, New York 15.11.2000.

Protokoll til ILO-konvensjon nr. 29:

Protokoll til ILO-konvensjon nr. 29 om tvangsarbeid, 1930 - P029, Genève 11.06.2014.

Rettspraksis:

Høyesterett:

Rt. 1981 s. 970.

Rt. 1992 s. 851.

Rt. 2006. s. 111.

Rt. 2009 s. 911.

Rt. 2011 s. 1127.

Rt. 2011 s. 1317.

Rt. 2012 s. 1175.

Rt. 2013 s. 39.

Rt. 2013 s. 978.

Rt. 2013 s. 1247.

Rt. 2015 s. 810.

HR-2017-373-U.

HR-2017-1124-A.

HR-2019-1922-A.

Lagmannsretter:

LB-2014-9300-1.

Tingretter:

TEMSI-2015-105939.

TBERG-2015-64820-3.

Internasjonale dommer:

EMD:

Chowdury mfl. Mot Hellas [J]:

No: 21884/15, ECHR 112 (2017).

Van der Musselle mot Belgia [P]:

No: 9819/80, ECHR 13 (1983).

Vedtak og rapporter:

Fafo-rapport 2019:35 (2019):

Fafo v/ Anette Brunovskis og Anne Mette Ødegård, «Menneskehandel i arbeidslivet», 2019, <https://www.ks.no/contentassets/54ca2b17a1474701838497c95079d63f/menneskehandel-i-arbeidslivet.pdf> [sitert 29.09.20].

FN-rapport 2015 (UNODC):

The concept of “exploitation” in the trafficking in persons protocol, United Nations Office on drugs and crime, 2015.

KOM (2018):

KOM, rapport fra koordineringsenheten for ofre for menneskehandel 2018, Juni 2019, <https://www.politiet.no/globalassets/03-rad-og-forebygging/menneskehandel/kom-tilstandsrapport-2018.pdf> [sitert 22.09.20].

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011):

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011-2014), «Sammen mot menneskehandel», https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/handlingsplaner/handlingsplan_mot_menneskehandel_2011-2014.pdf [sitert 20.09.20].

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2016):

Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2016), 01.12.16, https://www.regjeringen.no/contentassets/2b3b502659e348189abd086306ef0d19/jd_regjeringens-handlingsplan-mot-menneskehandel.pdf [sitert 20.09.20].

Litteratur:

Andenæs 2008:

Andenæs, Johs, samlet utgave av Kjell V. Andorsen, *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, 2008.

Gröning 2019:

Gröning, Linda, Husabø, Erling Johannes; Jacobsen, Jørn, *Frihet, forbrytelse og straff: en systematisk fremstilling av norsk strafferett*, 2019.

Matningsdal (2020):

Matningsdal, Magnus, «Lovkommentar til Straffeloven 2005», 01.01.2020, <https://juridika.no/lov/2005-05-20-28/§257/kommentar> (betalingsmur) [sitert 08.09.20].

Matningsdal 2020:

Matningsdal, Magnus, Norsk lovkommentar på rettsdata; straffeloven av 2005, 2020.

Ofstad (2014):

Ofstad, Bjørn, «Lovlig» og ulovlig sosial dumping, Arbeidsrett NR.1 > 2014, <https://www.revregn.no/asset/pdf/2014/1-18-20.pdf> [sitert 25.11.20].

Nettsider:

Arbeidslivet (2012):

Arbeidslivet.no, Hva kjennetegner sosial dumping?, 21.05.2012, <https://www.arbeidslivet.no/Arbeid1/Arbeidsinnvandring/Hva-kjennetegner-sosial-dumping/> [sitert 31.10.12].

Arbeidstilsynet (2020):

Arbeidstilsynet.no, Minstelønn, 03.12.2020, <https://www.arbeidstilsynet.no/arbeidsforhold/lonn/minstelonn/> [sitert 03.12.2020].

Frifagbevegelse (2020):

Frifagbevegelse, Polske jordbærplukker ble bedt om å lyve til arbeidstilsynet: «Si at dere tjener 130 kroner», 22.08.2020, <https://frifagbevegelse.no/nyheter/polske-jordbarplukkere-hevder-de-ble-bedt-om-a-lyve-til-arbeidstilsynet-si-at-dere-tjener-130-kroner-6.158.722762.9a29a705f8> [sitert 11.11.2020].

SNL (2019):

Store norske leksikon, Sosial dumping, 19.12.2019, https://snl.no/sosial_dumping [siteret 23.09.20].

UN News (2008):

UN NEWS, UN-backed exhibit spotlights plight of sex trafficking victims, 06.02.08, <https://news.un.org/en/story/2008/02/248062-un-backed-container-exhibit-spotlights-plight-sex-trafficking-victims>, [sitter 29.09.20].